

letsiz, adaletli olduğu zamanda gereksiz olduğu anlamına gelir. Salt bilgi yetersizliği yüzünden bilinmeyen çağlardan beri süregelen bu çelişkili suç ve ceza sisteminin, insanlığın bilgisinin yeterince artması sonunda ortadan kalabileceği düşünülebilir. Öyle görünüyorum ki suçlarda cezalarda, insanlığın gelişmesine koşturarak gittikçe hafifleyecek ve önce cezaların, ardından da suçların tarihe karıştığı günler gelecektir. Gerçek adalet, adalete gerek kalmadığı zaman sağlanmış olacaktır.

Adalet Kavramının İçeriği ve Mutlaklık ve Değişmezliği

Hüseyin Hatemi^(*)

1- Adalet Kavramı ilk bakışta normlar alanını ve dolayısı ile davranış felsefesini ilgilendirir. Fakat bu alanın bütün normları gibi sağlam bir temele dayandırılmalıdır. Oysa hukuk felsefesi alanında düşünürlerin bir çoğu Adalet normunun gerçek yargılarına değil sadece uzlaşımlar alanına dayanan bir norm olduğu, şu halde Adalet Kavramının içeriğinin aslında boş olup değişen çağ ve yörelerde uzlaşımlara göre doldurulduğu görüşünü savunurlar. Kanaatimce bu görüş Hukuk Devleti ve İnsan Hakları öğretileri açısından son derece sakıncalı ve aynı zamanda akli apaçıklıklar açısından da yanlış sayılması gereken bir görüştür. Niçin?

2- Çünkü estetik yargıları ile değer normlarını, diğer bir deyişle ahlak normlarını karıştırmamak gerekir. Estetik yargıları alanında dahi ortak asgari ilkeler bulunmak gerekirken ahlak yargıları alanında değişkenliğin ve göreceliğin hakim olduğunu ileri sürmek tutarlı bir muhakemeye dayanamaz. Niçin?

3- Çünkü felsefe alanında varlık sorunu ilk sorundur. Bu sorun da ayrıntılı bilgi felsefesi konularına başvurmayı gerektirmeksizin doğrudan doğruya

akli bir apaçıklık ile başlar Bu akli apaçıklık varlık ilkesidir. Varlık karşısında mutlak bir yokluk mevcut olamaz. Mutlak varlık ilkedir.

4- Bu mutlak varlıktan yine sezgi ve duygu yolu ile ve iç tecrübelerimizle varlığından şüphe etmediğimiz sevgiden başka, sevgi ile çelişen bir değer yargısı kaynaklanamaz. Mutlak varlık aynı zamanda mutlak sevgidir. Bu mutlak sevgiden insanlar arasında ve insanlar ile diğer canlıların ve çevrenin ilişkisi alanında Adalet normu ilk kaynaklanan normdur. Sevgiden ahlak alanına Adalet normu somutlaşarak geçilmiş olur. Bu temel normun uzlaşımlara dayanmasına, insanların uydurduğu ve içeriğini doldurduğu bir kavram olmasına, veya mutlak varlık tarafından içi boş bir kavram olarak belirlenmiş olmasına imkan yoktur.

5- Adaletin iki boyutu vardır. İlk boyutu istisnasız ve potansiyel boyut olan eşitlik Adaletidir. Eşitlik Adaleti İnsan Hakları açısından ve dolayısı ile insanlık değeri açısından dil, din, cins, ırk gibi ve bunların dışında hiçbir gerekçe ile ayrımcılık yapılmamasını gerektirir. (Anayasada da yer alan istisnasız eşitlik ilkesi)

(*) Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim üyesi

İkinci boyutu da kinetik boyutudur. Somut olay Adaleti de diyebiliriz. Her somut olayda herkese somut olayın özelliğine göre: Emeginin karşılığını, suçunun cezasını, liyakatinin uygun olduğu görevi verebilme adaletidir.

6- Bu boyutlara da dayanan iki adalet ilkesine ve bunun üst kavramı olan genel Adalet İlkesine karşı ileri sürülen bütün çıkarıcı, pragmatist maskesi altında oportünist veya rölativist görüşlerin mesnedi olmadığı gibi aynı zamanda Evrensel Hukuk alanında İnsan Hakları ve Hukuk Devleti öğretilerinin yerleşmesine engel olan zararlı görüşlerdir. Hukuk Felsefecilerinin bu alanda ve bu noktada bir uzlaşma varmaları temenni edilir.

7- Ulpianus, "Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi" ibaresi ile "Adalet"i tanımlar: Adalet, herkese hakkını verme konusunda müstükar ve kesintisiz bir iradedir.

Herkese hakkını, istihkakını verme; "Equité" (Hakkaniyet, Hak ve Nafet)ye riayet etme demektir ki, işte bunu insan toplumlarında gerçekleştirebilme, asıl güç olandır. "İnsanlık Onuru"ndaki eşitlik ilkesini herkes kâğıt üzerinde ve nazârî olarak kabul edebilir. Ne var ki iş somut olay adaletinin sağlanmasına gelince, "potansiyel" eşitlik ilksinde uzlaşabilen insanların, hele kendi çıkarları söz konusu olduğunda, Equité'ye, Hakkaniyet'e uygun davranmadığını görürüz. Hele "sandık başında oy eşitliği"ni yapabilecekleri fedakârlığın son haddi olarak kabul eden kimseler, iş "herkese insanlık

onuruna yaraşan bir hayat seviyesi sağlama" sorununa gelince, çağdaş Devlet'in ve toplumun böyle bir ödevi olmadığını, "sosyal adalet" kavramının adalet ve Hukuk Devleti'nin özünü bozduğunu, hatta sosyal adalet düşüncesinin "totalitarizmin Troya atı, yarıdînî bir bâtil itikat, bir hurafe" olduğunu ileri sürebilirler. Bu, son derece yanlış ve tehlikeli bir "liberalizm" anlayışıdır. Bu yönde gidilirse, DDR'in ortadan kalkması ile Federal Alman Cumhuriyeti vatandaşı olan kimselerin "biz Adalet istiyorduk, Hukuk Devleti bulduk" şeklinde ifade ettikleri hayal kırıklığı kaçınılmaz olur. Aslında "Adaletsiz Hukuk Devleti" olamaz, Hukuk Devleti; Adalet Devleti demektir. Hukuk Devleti (Rechtsstaat) terimi Alman Hukuk Çevresinde doğmuştur ve buradaki "Recht", hukuktan çok, bizim "Hak ve nafet" (Recht und Billigkeit) teriminin başında olan anlamı ile "Hak= Hakkaniyet" anlamındadır.

8- Adalet, Ahlâk ve Hukuk Felsefesi'nin sevgiden kaynaklanan ilk değeri ve ölçütüdür. Sevgi temeli ile bağı kesilirse anlamını yitirir ve doğru anlamı ile gerçekleşmesi mümkün olmaz. Bunun içindir ki DDR'den BRD vatandaşlığına intikal eden kimseler, önce de "adalet"den ve ayrıca "Hukuk Devleti"nden de yoksun olduklarını "adalet arıyorduk, Hukuk Devleti bulduk" şeklinde ifade etmekte idiler. Adaleti bulmadan Hukuk Devleti'ni bulmaya da imkân olmadığına göre, "Hukuk Devleti bulduk" demelerinin anlamı, "Adaletin sosyal boyutunu elde edemesek, bulamasak dahî hiç değilse

klâsik anlamda insan haklarını bulduk" demektir.

9- Ancak; "Klâsik insan hakları" ve "sosyal haklar" ayırımı başlıbaşına bir aldatmacadır. "Adaleti arıyorduk, adaleti ve adalet devletini bulduk" diyebilmek için, sosyal boyutu ile de adaleti bulmuş olmak gerekir.

10- Bu adalet kavramı izafi (relatif, görece) değildir. Hukuk Devleti anlayışı relatif bir temele oturtulamaz. Adalet "izafi" olursa Hukuk Devleti de izafi olur. Kavramları "izafi" olan Hukuk Felsefesi'nin de bir boş vakit eğlencesi olarak bile anlamı kalmaz.

11- Adalet doğru anlamında ayrılırsa, çok yanlış adalet anlayışları, bir "hikmet" vecizesi imiş gibi, "fiat iustitia, pereat mundus" gibi "absurd" söylemlere yol açar. (Adalet gerçekleşsin, Dünya'nın yıkılması pahasına da olsa!) Oysa bu söz, gerçek anlamda "adalet" için değil ancak yanlış anlamda, dolaşması ile zulmün bir türü için kullanılan "Adalet" terimi söz konusu olduğunda geçerli olabilir. Yoksa Dünya adaletin gerçekleşmesi ile değil, gerçekleşmesi ile yıkılır.

12- Tabîî Hukuk'un temel kavramı ve değeri olan adalet de Tabîî Hukuk'un tüm değerleri gibi değişmez ve evrenseldir. Ayrı ayrı İslam, Hristiyan ve Müslüman vs. Tabîî Hukuk türleri yoktur. İslâm Hukuk Felsefesi açısından, 31 Ağustos- 6 Eylül 1996 Tarihleri arasında Didim'de düzenlenen "Uluslararası Müslüman Hukukçular Konferansı"nda "Adalet kavramının

Mutlaklığı e Rölativizmin kabul edilemezliği" konusunda bir Tebliğ sunmuşum. Bu Tebliğ, İstanbul Hukuk Dergisi, Yıl1, Sayı:2, 2002 de yayımlandı. Konu ile ilgilenenler için bu Tebliğ'e atıf yapmakla yetiniyorum. Aşağıda, bu ikinci Tebliğ'de yararlandığım bazı kaynaklar da anılmaktadır:

Kaynakça

1) Felix Senn, De la Justice et du Droit, Paris 1927

2) Arthur Kaufmann, Rechtsphilosophie, 2. Auflage, München 1997

3) Bernd Reüthers, Das Ungerechte an der Gerechtigkeit, Zürich 1991 (Müsbet anlamda yararlanılmamıştır)

4) Ist der Rechtsstaat auch ein Gerechtigkeitsstaat? Helbing&Lichtenhann, Basel-Genf-München 2000

5) Salzburger Hochschulwochen, 2000 Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien 2000

* Özellikle bu son kaynak, Salzburg Üniversiteler Haftası'nın temel konusu olarak "Adalet" konusunun ele alındığını göstermektedir. (2000) yılında, "üçüncü milenyum" başlarken "Adalet" kavramına tekrar yoğun ilgi duyulması özellikle dikkate değer. Bu sebeple, Muğla Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı mensuplarının girişimi ile düzenlenen bu sempozyum dolayısı ile, bütün emeği geçenlere ve katkısı olanlara -emekliliğe çok yaklaşmış bir Hukuk öğretim üyesi olarak- içten teşekkürlerimi sunuyorum.